

Tadeusz Karmelita

Zabytkowe kalendarze w zbiorach Biblioteki Głównej Akademii Rolniczej w Lublinie

Celem opracowania jest zaprezentowanie kalendarzy wydanych przed dniem 1 stycznia 1949 roku¹, znajdujących się w zbiorach Biblioteki Głównej Akademii Rolniczej w Lublinie. Kolekcja liczy 50 tytułów i składa się na nią 130 roczników wydawanych w latach 1851 – 1948.

Dla potrzeb niniejszej prezentacji kalendarze podzielono na :

- rolnicze i związane z życiem na wsi,
- ogrodniczo-rolnicze,
- spółdzielcze,
- kółek rolniczych,
- hodowców,
- przetwórstwa produktów rolniczych,
- leśne,
- myśliwskie,
- pozostałe.

W ramach typu kalendarzy zastosowano układ od najstarszych do najnowszych.

KALENDARZE ROLNICZE I ZWIĄZANE Z ŻYCIEM NA WSI

1. „Kalendarz Popularno – Ziemiański na rok 1851”, wydany nakładem Księgarni M. Rodzyna przy ul. Przechodniej 797 w Warszawie.

W zbiorach Biblioteki Głównej AR znajdują się ponadto roczniki: 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1861, 1864 i 1867. Dwa ostatnie mają już zmieniony tytuł - „Kalendarz Polski Popularno-Ziemiański”. Zawierają kalendarium z datami świąt kościoła rzymskokatolickiego, kościoła katolicko -wschodniego, ewangelickiego oraz wyznania mojżeszowego i imion słowiańskich. Kalendarze w swej części literackiej i informacyjnej zawierają opowieści z życia rodzin ziemiańskich, fraszki, anegdoty, przepisy kuchni staropolskiej, porady domowe, rozkłady jazdy na drogach żelaznych, daty jarmarków krajowych w Guberniach Cesarstwa i w Królestwie Polskim oraz zagranicą. Znajdują się w nim również ciekawostki geograficzne, zdjęcia znaków zodiaku oraz reklamy.

2. „Kalendarz Rolniczy na rok 1870”, R.1 cz.2, nakład Redakcji „Gazeta Rolnicza”, wydany staraniem Adama Mierzyńskiego.

Publikacja nie zawiera kalendarium, natomiast posiada obszerny dział fachowy na poszczególne miesiące oraz część informacyjną, z datami jarmarków

---

¹ Cezurę przyjęto na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. „O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”, która weszła w życie w dniu 17 listopada 2004 r. (L. Biliński. *Ochrona zabytków piśmiennictwa*. „Bibliotekarz” 2004 nr 1 s. 33-34).

w Guberniach Cesarstwa i w Królestwie Polskim oraz zagranicą, rozkładami jazdy, tabelą „odchodu i przychodu poczt”. Ostatnie strony wykonane są z papieru kolorowego, umieszczono na nich ogłoszenia prywatne (reklamy firm).

3. „Kalendarz Rolniczy na rok 1897” - R. 27 i 1900 – R. 30, cz. 2, nakład Redakcji „Gazeta Rolnicza”, wydanie staraniem Antoniego Strzeleckiego.

Publikacje nie zawierają kalendarium. Nowością w kalendarzu z 1897 r. jest informacja o zakładaniu stowarzyszeń i spółek mleczarskich. W kalendarzu na rok 1900 wydawnictwo wyjaśnia, że „część pierwsza służy jako podręczna książka rachunkowa, która prowadzona prawidłowo, rachunki roczne zastąpić może”². Ostatnie strony wykonane są z papieru kolorowego i umieszczono na nich reklamy firm.

4. „Kalendarz Rolniczy Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskim na rok 1909” (R.1) i późniejsze roczniki: 1910, 1912, 1913, 1918, 1923, 1924, 1925 i 1926 (cz. 2), wydanie nakładem Centralnego Towarzystwa Rolniczego.

Cz. 2 stanowi podręcznik (poradnik) z przedmową. Cz. 1 to notatnik niezbędny do prowadzenia gospodarstwa rolnego. W zbiorach BG AR w Lublinie znajdują się tylko części drugie. Roczniki 1909 i 1910 opracowano pod redakcją prof. A. Sempołowskiego, natomiast roczniki 1918, 1923 – 1926 opracował dr M. Różański. W tekście znajdują się wspomnienia o ludziach zasłużonych dla rolnictwa i działaczach Towarzystwa Rolniczego, zmarłych w ostatnim roku. Podobnie, jak w poprzednich kalendarzach, wiedza fachowa, poradnictwo jest niezwykle rzetelne i obszerne. Dział informacyjny bardzo rozbudowany, dużo reklam – na początku i końcu książki. Również informacja o datach jarmarków w byłej Kongresówce, Kresach Wschodnich, Małopolsce, Wielkopolsce i Pomorzu, a kalendarze wydane po odzyskaniu niepodległości – zamieszczają daty jarmarków w Rzeczypospolitej.

5. „Kalendarz Rolniczy C. K. Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego na Rok Pański 1914”, R.1.

Publikację zdobi okładka i liczne ornamenty wewnątrz. Oprócz kalendarium zawiera kalendarz historyczno – pamiątkowy Polski, daty świąt rzymskokatolickich, grekokatolickich i żydowskich oraz porady gospodarskie. W części literackiej zamieszczono wiersz oraz szkic historyczny o księciu Józefie Poniatowskim. Część fachowa to niezwykle obszerna wiedza rolnicza. Dużo miejsca przeznaczono na reklamę.

6. „Kalendarz Rolniczy na 1938 rok”, Wydawnictwo Lwowskiej Izby Rolniczej.

Publikacja zawiera kalendarz na rok 1938 wraz ze stroną do robienia notatek i zapisków gospodarczych na poszczególne miesiące oraz szczegółowe informacje rolnicze. Reklamy zarówno w języku polskim jak i rosyjskim.

7. „Kalendarze Rolnicze” na rok 1941, 1942, 1943, Wydawnictwa Rolnicze Kraków.

Kalendarze wojenne są podobne do wcześniejszych rolniczych, zachęcają do pracy, której zadaniem jest wyżywienie całego narodu. Motyw wojny odnajdu-

---

² „Kalendarz Rolniczy na 1900 rok” Warszawa 1899 s. VI (w zbiorach Biblioteki Głównej Akademii Rolniczej znajduje się tylko część druga)

jemy w wielu elementach religijnych. W liście redakcji do czytelników w kalendarzu na 1942 rok czytamy: „Niejeden z Was - gdy czyta *Kalendarz* pomyśli sobie: E! Co tam podczas wojny myśleć o ulepszeniu swojego warsztatu... Co tam zabiegać o to, aby ziemia więcej płodziła – Taka myśl, Kochani, jest zbrodnią – zbrodnią wobec rodziny i zbrodnią wobec społeczeństwa. Naszym obowiązkiem jest zrobić wszystko, by z ziemi jak najwięcej wydobyć; bo ziemia jest na to, żeby rodziła, a rolnik po to, żeby orał i siał, aby swojej rodzinie jak i całemu społeczeństwu zapewnić codzienny chleb. Wyżywienie – to wielkie zadanie, które spoczywa wyłącznie na barkach rolnika...”³.

8. „Kalendarz Rolnika Polskiego” na rok 1926, 1927, 1928, wydane nakładem Spółki Akcyjnej Eksploatacji Soli Potasowych we Lwowie, a rok 1927 - dodatkowo przy udziale Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie.

Okładki kalendarzy posiadają kolorowe ornamenty. Kalendarium zawiera tylko święta rzymskokatolickie oraz przypomnienia o obowiązkowych czynnościach w gospodarstwie. Dział gospodarczy reklamuje i podkreśla znaczenie nawożenia gleby dla wydajności plonów. Rocznik 1927 posiada notatki rachunkowości rolnej.

9. „Rolnik Polski. Kalendarz na 1928 rok”. Został wydany nakładem Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie, Przemysłu Superfosfatego Związku Zawodowego w Warszawie i Spółki Akcyjnej Eksploatacji Soli Potasowych we Lwowie.

Okładka jest barwna – przedstawia zniwiarzy czytających książkę na tle łanów zbóż. W części ogólnej znajdujemy kalendarium na rok 1928. W każdym miesiącu podano imieniny, wschody, zachody słońca, fazy księżyca, przysłowia oraz terminarz nawozowy. Ponadto zamieszczono poradnik na poszczególne miesiące, obejmujący zagadnienia: rolniczo - gospodarskie; sad, ogród, pasieka i Kółko Rolnicze oraz prace, które w danym miesiącu należy wykonać. W części fachowej znajdujemy artykuł „Rachunkowość w gospodarstwie rolnym”, portrety prezydenta, premiera oraz bardzo szczegółowe informacje dotyczące prowadzenia gospodarstwa rolnego. W dziale informacyjnym są wymienione władze państwowe, banki, archiwa, ambasady, konsulaty, adresy szkół rolniczych, nadto zamieszczono zbiór wiadomości praktycznych, związanych z rolnictwem oraz ciekawostki geograficzne, miary i wagi w różnych krajach, taryfy pocztowe. Kalendarz zawiera stosunkowo mało reklam firm związanych z rolnictwem.

10. „Kalendarz Rolniczy na rok 1947”, R.1, nakładem Związku Gospodarczego Spółdzielni R.P.

Z przedmowy wynika, iż kalendarz dotyczy tylko spółdzielni rolniczych. „Wracając do tradycji przedwojennej *Spółem*, przystąpiliśmy w roku bieżącym do wydania kalendarza – terminarza do użytku władz i pracowników spółdzielni⁴. Kalendarium w układzie tygodniowym, z miejscami na notatki i hasłami spółdzielczości rolnej. Kalendarz nie zawiera reklam, przedstawia władze „Spółem”, wykaz placówek oraz szczegółowe opracowania dotyczące spółdzielczości rolniczej.

11. „Rocznik Polski Kalendarz 1948”, kalendarz czasopisma „Rolnik Polski”, wydawanego przez Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik”

W kalendarium przypomnienie pogody sprzed stu lat i najważniejszych wy-

---

³ „Kalendarz Rolniczy 1942” Kraków [1941] s. 3.

⁴ „Kalendarz Rolniczy na rok 1947” [Warszawa] [1946] s. [3].

darzeń miesiąca w historii Polski oraz przesłanie na każdy miesiąc. Znajdziemy tu nawiązanie do przemian ustrojowych, zdjęcia czołowych działaczy partyjnych, wiersz o pochwalę pracy oraz porady fachowe.

12. „Kalendarz Gospodarza Polskiego na rok 1931”, nakładem Wydawnictwa „Gospodarz Polski”.

Na tytułowej stronie hasło: „Ludowi – na pożytek, Ojczyźnie - na chwałę”. W kalendarzu znajdują się imiona katolickie i imiona słowiańskie, miejsce na zapiski gospodarskie w każdym miesiącu i przypomnienie najważniejszych prac gospodarczych. W wiadomościach ogólnych jest zawarta historia powstania nazwy kalendarza, historia powstania kalendarza juliańskiego i gregoriańskiego, daty polskich świąt narodowych oraz obcych państw, hymn polski, życiorys Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego i Marszałka Józefa Piłsudskiego oraz znaczenie słowa Piłsudski w języku chińskim (słowo Pi – ł – sud – s – ki, według hieroglifów chińskich otrzyma następujące znaczenie: „Ten, który miłuje swój naród i wszystkich ludzi, budzi do życia uspiionych snem letargicznym, założy mocne podwaliny pod gmach, który buduje”⁵).

Kalendarz ma charakter polityczny, przedstawia rząd RP, partie polityczne, zawiera dużo informacji i panegiryków na cześć Wodza Komendanta. Oczywiście jest również część fachowa, niewiele reklam.

13. „Kolenda dla gospodyń – Kalendarz na rok zwyczajny 1930”. R. 3, wydany nakładem Wydawnictwa Sekcji Kół Gospodyń przy Centralnym Towarzystwie Rolniczym w Warszawie.

W kalendarium - hasła z dobrymi radami. Kalendarz poza wskazówkami z dziedziny gospodarstwa domowego daje wyczerpujący zarys obowiązków gospodyni, z zakresu zdrowia i rodziny.

14. „Kalendarz kieszonkowy dla gospodarzy 1909”, wydany przez Stowarzyszenie Austriackich Fabryk Superfosfatu w Pradze, R. 3.

W kalendarium, w każdym miesiącu, miejsce na notatki. Część fachowa to przede wszystkim artykuły o znaczeniu nawożenia superfosfatem.

15. „Kalendarz wiejski na rok 1939”, Wydawnictwo Gebethnera i Wolffa.

W kalendarium - święta rzymskokatolickie i greckokatolickie, w każdym miesiącu przysłowia i przepowiednie, przypomnienia gospodarskie. Część ogólną rozpoczyna artykuł – „Pięte Mocarstwo Europy Rzeczpospolita Polska”. Kalendarz zawiera ponadto utwory literackie znanych autorów o charakterze politycznym.

16. „Kalendarz Polski dla Ludu na rok 1916”. Wydawnictwo Departamentu Wojskowego N. K. N. w Piotrkowie.

Podaje najnowsze wiadomości z kraju i ze świata. Dużo zdjęć z pól bitew oraz ważnych osobistości, ponadto kalendarium i bardzo skromna część fachowa.

17. „Kalendarz Ludowy na 1946 rok”, Wydawnictwo Wydziału Prasy i Propagandy Polskiego Stronnictwa Ludowego.

W każdym miesiącu - część fachowa i kalendarzyk historyczny oraz przysłowia. W dalszych częściach przedstawiono problematykę społeczną, gospodarczą, historyczno – ideową oraz inne informacje.

---

⁵ „Kalendarz Gospodarza Polskiego na rok 1931” Warszawa [1930] s. 39.

18. „Kalendarz Ludowy na 1947 rok”, wydawca - Chłopska Spółdzielnia Wydawnicza.

Kalendarium - jak powyżej. Przeważają informacje fachowe i cząstkowe informacje polityczne. Pojawiły się reklamy.

19. „Kalendarz Bezpieczeństwa Pracy w Rolnictwie na rok 1933”, wydano na koszt Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Warszawa 1, Instytut Spraw Społecznych.

Bardzo cienka broszurka formatu 16°, na pierwszych dwóch stronach kalendarz na cały rok i przypomnienia, że każdego dnia zdarzają się wypadki przy pracy, wyrządzające wielkie straty gospodarcze i społeczne. Przypomina się o znaczeniu porządku w obejściu gospodarstwa (ma to zapewnić bezpieczeństwo pracy) oraz o zasadach pracy przy obsłudze maszyn i zwierząt, jeździe zaprzęgiem. Na zakończenie - ogólnikowe zapoznanie z najnowszą ustawą o ubezpieczeniu społecznym, o pomocy leczniczej dla robotników rolnych.

20. „Kalendarz Miesięczny 1937”, Poradnik dla Rolników, R. 4, wydawca: Instytut Pracy Samorządu Terytorialnego, Warszawa

Publikacja jest podzielona na 12 numerów (na każdy miesiąc). Zawiera terminarz ważniejszych czynności gmin wiejskich i terminarz sołtysów. Kalendarium - wg obrządku rzymskokatolickiego, grecko-katolickiego i prawosławnego, zawiera również przypomnienia gospodarskie. Ponadto posiada działy: „Samorządowcy opracy w gromadzie”, „Współpraca organizacji wsiowych” oraz „Po pracy”.

KALENDARZE OGRODNICZO-ROLNICZE

1. „Kalendarz Ogrodniczo – Rolniczy na 1936 rok” i „Kalendarz Hasła Ogrodniczo-Rolniczego na rok 1938”, wydane pod redakcją Antoniego Gładysza, Tarnów, nakładem administracji „Hasła Ogrodniczo – Rolniczego”.

Kalendarze składają się z 10 działów, a każdy z nich poświęcony jest innej działalności ogrodniczo – rolniczej np. ogrodnictwu, warzywnictwu, pszczelarstwu, ochronie roślin, organizacji wsi, nawożeniu, hodowli, weterynarii, prawu. Na końcu znajduje się wykaz szkół rolniczych i ogrodniczych, informacja o miarach i wagach w Polsce oraz wiadomości geograficzne. Kalendarze te nie posiadają bogatej szaty graficznej, natomiast z pewnością są przydatnym źródłem informacji dla zainteresowanych gospodarką ogrodniczo-rolniczą. Twórcy kalendarzy kierowali się sugestiami czytelników i dzięki temu kolejne kalendarze uzupełniono nowymi działami, takimi jak szczegółowa uprawa ważniejszych roślin okopowych, przemysłowych i pastewnych, dział kobiecy (organizacja pracy gospodyni wiejskiej).

2. „Kalendarz Informator Ogrodniczo – Rolniczy” na 1946, 1947 i 1948 r., wydane pod redakcją Antoniego Gładysza, Tarnów, nakładem administracji „Hasła Ogrodniczo – Rolniczego”, drukarnia „Powściągliwość i praca” w Krakowie.

Informacje zawarto w 10 rozdziałach: kalendarium, gwiazdy i ludzie (przeróżne horoskopy, wróżby, np. jak z twarzy odgadnąć charakter, jaka będzie pogoda itp.), dział ogólny (zawiera artykuły „Ojczyzna wolna i niepodległa” Wincentego Witosa, „Reakcja Polaków na okupację niemiecką” M. Miłoszewskiego, „Piękną mamy kartę wojny” Antoniego Gładysza, „Pożyteczna działalność *Caritasu* w czasie wojny tegoż autora i wiele innych). Dział IV to porady dla rodziny, np. wiadomości dla młodych matek (pranie, prasowanie i czyszczenie oraz inne prak-

tyczne wskazówki). Pozostałe działy - ogrodnictwo, hodowla zwierząt, prawo, poradnik lekarski, informacje geograficzne, powtarzają cykl informacji z poprzednich lat. Nowością w tych kalendarzach jest humor i fraszki!

3. „Kalendarz Walki ze Szkodnikami i Chorobami Roślin. Poradnik dla Ogrodnika” (z 79 rysunkami), nakładem dr Konstantego Strawińskiego, Łódź, 1935.

Wydanie w formie broszury. Zawiera wykaz zabiegów stosowanych w sadach w okresie: wczesna wiosna, pełnia wiosny, lato, zima oraz zabiegi w warzywnikach w okresie zimy i przedwiośnia, wiosną, latem i jesienią. W dalszej części - rozpoznawanie szkodników i chorób, ich zwalczanie, sporządzanie środków chemicznych oraz aparaty do opryskiwań i porady, jak opryskiwać.

4. „Kalendarz Działkowca 1941”, nakładem Wydawnictwa Polskiego Sp. z o.o. w Warszawie.

Najmniejszy kalendarz z kolekcji (wysokość - 13 cm). Na stronie 23 znajduje się kalendarium, począwszy od 16 lutego z wyszczególnieniem prac na bieżący tydzień. Ostatnia kolumna - uwagi i spostrzeżenia działkowca i instruktora. W każdym tygodniu znajdziemy myśl przewodnią na dany tydzień, bądź ważne przypomnienie. Niektóre strony zawierają reklamy w postaci pieczętek. Kalendarz zawiera ogólne zasady uprawy ziemi i warzyw i ich pielęgnację, nawożenie, płodozmian. Na końcu umieszczono tablicę z terminami wysiewu, uprawy i zbioru warzyw, wykaz chorób i szkodników warzyw oraz rady nt. przechowywania warzyw.

KALENDARZE SPÓŁDZIELCZE

1. „Kalendarz Spółdzielczy na 1921 rok”, Wydawnictwa Związku Polskich Stowarzyszeń Spożywców, Warszawa.

Zawiera kalendarium i wskazówki praktyczne na każdy miesiąc. Dużo artykułów poświęconych ruchowi spółdzielczemu w Polsce i za granicą, łącznie z ustawami i rozporządzeniami z nim związanymi. Jest trochę poezji i prozy, jak również humor i satyra. W późniejszych latach wprowadzono dział dla młodzieży i więcej prozy (nowele, nowelki, opowiadania, ballady) oraz bajki, ogłoszenia różnego rodzaju, poradniki praktyczne. W roczniku 1922 obszerne informacje z okazji X - lecia (1911-1921) Związku Polskich Stowarzyszeń Spożywczych. Rocznik 1939 poświęcony jest Śląskowi, jego położeniu geograficznemu, sytuacji gospodarczej i społecznej oraz innym zagadnieniom dotyczącym Śląska. Następne roczniki miały być poświęcone innym rejonom Polski, gdyż zamiarem wydawcy było stworzenie „obszernej i wyczerpującej monografii Polski”.

W kolekcji BG AR w Lublinie znajdują się także roczniki: 1924, 1925, 1927, 1928, 1929, 1936, 1937.

2. „Rolniczy Kalendarz Spółdzielczy Zjednoczenie na rok 1931”, Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej, R. 1.

Kalendarium zawarte jest na kilku stronach, na każdej z nich - dwa miesiące z informacjami, co w danym miesiącu należy wykonać. Poza kalendarium posiada działy: rolnik przedsiębiorca, rolnik obywatel; zagroda, wieś, kraj, spółdzielczość dźwignią rolnictwa, w tym sylwetka pioniera spółdzielczości rolniczej w Polsce, twórcy kasy Stefczyka („Franciszek Stefczyk i jego działalność”). W dziale „Z życia spółdzielczego wsi” m.in. legendy i opowiadania. Na końcu kalendarza sprostowanie błędów.

Rocznik 1932 ma inny układ kalendarium i przypomnienia na poszczególne pory roku. W obu kalendarzach zamieszczono kolorowe ryciny, m.in. krakowianka, malowana ręką prof. H. Uziębło.

3. „Kalendarz Samopomocy Chłopskiej na rok 1946”, wydany przez Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik”.

Kalendarium zawiera comiesięczne terminy sprawozdań Zarządu Gminy, Powiatowego, Wojewódzkiego i Zarządu Głównego. Poza właściwym kalendarium publikacja podzielona jest na miesiące z datami historycznymi, przysłowiami i przypomnieniami w poszczególnych miesiącach. Posiada różne artykuły fachowe i na końcu informator o pracy Związku Samopomocy Chłopskiej w roku poprzednim, część informacyjno-ogólną i część „Rolnictwo”. Na zakończenie umieszczono erratę.

Kontynuacją w/w kalendarza jest „Rocznik Gospodarski” na rok 1947 i 1948, wydany przez Instytut Nauki i Oświaty Rolniczej przy Związku Samopomocy Chłopskiej. Kalendarium posiada miejsce na notatki i przypomnienia gospodarskie (zajęcia w danym miesiącu). Ponadto zawiera ogólne wiadomości o kraju, część fachową i z zakresu gospodarstwa domowego oraz dział ogólny. Rocznik 1948 posiada nadtytuł „Kalendarz Rolniczy dla instruktora”. W słowie od redakcji dowiadujemy się, że jest on trzecim z rzędu kalendarzem rolniczym Związku Samopomocy Chłopskiej i dwa wcześniejsze były adresowane do „szerokich rzesz Rolników”, co daje się łatwo zauważyć, porównując treści kalendarzy. W ostatnim kalendarzu więcej reklam.

KALENDARZE KÓŁEK ROLNICZYCH

1. „Kalendarz Kółek Rolniczych na Rok Pański 1905” – R.1. Nakładem Zarządu Głównego Towarzystwa „Kółek Rolniczych”, Lwów.

Kalendarium jest rzymskokatolickie i greckokatolickie, odnotowuje też święta żydowskie i przysłowia. Na drugiej stronie stosowne zalecenia na poszczególne miesiące. W dalszej części informacje m.in. „jakim powinien być gospodarz, aby był pożyteczny sobie i krajowi”, „co się stało w świecie w ostatnim roku”, spis posłów, notariuszy, adwokatów i „doktorów wszech nauk lekarskich”, krótka część literacka i dalej część fachowa. W następnych rocznikach część literacką wyraźnie rozszerzono. W zbiorach BG AR znajdują się też roczniki 1909, 1910, 1913.

2. „Kalendarz Wydziału Kółek Rolniczych na rok Pański 1916” pod ogólnym kierunkiem Komisji Wydawniczej w K.R. R. 8, Warszawa, 1915. W nim m. in. kronika za rok 1914/15 i prawa wojny lądowej.

3. „Kalendarz Kółek Rolniczych na rok 1922”, R. 12, Kraków, nakładem Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego.

Na rozkładówce - oprócz kalendarium - poradniki: rolniczo-gospodarski, sadowniczo-ogrodniczy i pszczelarski oraz zapiski, dalej część fachowa i literacka, różne artykuły oraz wykaz Polskich Fachowych Pism Rolniczych. Pozostałe roczniki w zbiorach BG AR to: 1923, 1924, 1925, 1927, 1929. Rocznik 1923 wydano przy współudziale (poza w/w): Polskiego Związku Organizacji i Kółek Rolniczych, Centralnego Związku Kółek Rolniczych w Warszawie, Towarzystwa Rolniczego w Cieszynie i Górnośląskiego Związku Rolników w Mysłowicach. W roczniku 1924 do współwydawców dołączył jeszcze Centralny Związek Osadników Woj-

skowych w Warszawie. Rocznik 1925 wydano przy dodatkowym (poza Małop. Tow. Rol.) udziale Centralnego Związku Kółek Rolniczych w Warszawie i Polskiego Związku Organizacji i Kółek Rolniczych w Warszawie.

4. „Kalendarz Gospodarski i Kółek Rolniczych 1926”, R.18 i rocznik 1928 wydawnictwa Centralnego Towarzystwa Rolniczego.

Przedstawiają w cyklu artykułów „Przegląd Gospodarczy” - niedomagania gospodarze w roku poprzednim, a następnie wskazówki odnośnie ich poprawy. W części fachowej w artykule „Nieco o czytelnictwie” przedstawiono znaczenie oświaty rolniczej. W późniejszych rocznikach po każdym artykule umieszczony jest wykaz książek, które winny znaleźć się w ręku „każdego świątłego rolnika”. Rocznik 1929 zatytułowano „Kalendarz Gospodarski” i współwydawcą jest Wielkopolskie Towarzystwo Kółek Rolniczych.

Rocznik 1930 (o tym samym tytule) wydano przy dodatkowym udziale Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych, Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego, Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych, Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego, Śląskiego Związku Rolników i Centralnego Biura Porad Rolniczych. Rocznik 1931 ma również inny tytuł „Kalendarz Gospodarski Kółek Rolniczych”, dodatkowymi współwydawcami są: Pomorskie Towarzystwo Rolnicze, Wielkopolskie Towarzystwo Kółek Rolniczych i Śląski Związek Rolników. Znajdujemy w nim „Przepowiednie zmian pogody” i wskazówki, na podstawie których można orientować się co do zmian pogody, oparte na podstawie obserwacji zwierząt i zjawisk natury, zebrane przez ks. proboszcza Ignacego Jasińskiego. Ponadto artykuł „Skąd się wzięła nazwa miasta Lublina”. Tutaj również odnajdujemy dość oryginalne reklamy w formie barwnych zakładek do książek, umocowane przy pomocy kolorowej dwunitki.

Roczniki 1937, 1938, 1939 posiadają tytuł „Kalendarz Gospodarski” i są wydane przez Centralne Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych w Warszawie. Rocznik 1937 roku, poza kalendarium, zawiera artykuł dr Wojtysiaka nt. „kultury rolniczej”, pozostała część to sprawy fachowe, gospodarczo-społeczne, oświata i zagadnienia prawne. W rocznikach 1938 i 1939 roku zamieszczono wykaz czasopism wydanych przez Centralne Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych i Ogniwa Prowincjonalne (72 tytuły). W roczniku 1939 przedstawiono dorobek naukowy w rolnictwie w dziale „Nauka w służbie praktyki rolniczej” oraz wkładki ilustracyjne obrazujące piękno kraju, jego zabytki oraz dorobek w różnych dziedzinach życia.

5. „Wołyński Kalendarz Gospodarski na rok 1936”, R.1, nakładem „Książnicy dla Rolników” Centralnego Towarzystwa Organizacji Rolniczych i Kółek Rolniczych w Łucku.

Poza kalendarium traktuje o sprawach społecznych i gospodarczych Wołynia oraz zawiera informacje fachowe. W części reklamowej możemy odnaleźć gotowe zamówienia na kartkach pocztowych do wypełnienia i przesłania po naklejeniu znaczka pocztowego.

6. „Kalendarz Gospodyni Wiejskiej na rok 1936”, R.1. Nakładem „Książnicy dla rolników” Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w Warszawie. Wydawca Centralna Organizacja Kół Gospodyń Wiejskich przy C.T.O i K.R.

Służy gospodyniom informacjami i wskazówkami przy wykonywaniu na-

leżących do niej czynności, przypomina i radzi w pracach okresowych. W kalendarium przypomnienia, co zrobić w dany miesiąc w domu, w ogrodzie, w gospodarstwie. Posiada miejsce na notatki.

Pozostała część to działy: społeczno-organizacyjny, zdrowia, wychowania, gospodarstwo domowe, ogrodnictwo i hodowla. Przy każdym dziale odpowiednie rubryki do prowadzenia zapisków i rachunków oraz wykaz książek na podany w działach temat.

KALENDARZE HODOWCY

1. „Rocznik Hodowcy Drobiu 1932”, R.2, wydawca - Administracja Rocznika Hodowcy Drobiu Poznań.

Kalendarium w układzie tygodniowym i dużo miejsca na zapiski, poza tym kilka formularzy do prowadzenia zapisków wydajności kur, „remanentu” jaj, wykaz dochodów rozchodów i należności, rejestry lęgu itp. Szereg artykułów fachowych, zakładka reklamowa na tasiemce. Pozostałe roczniki w BG AR - 1935 i 1938.

2. „Kalendarz dla Hodowców na rok 1939”, R. 2, nakładem wydawnictwa „Gazeta dla Hodowców” i Przykładowego Gospodarstwa Hodowlanego w Ciemnym [poczta] Radzymin], Warszawa. Kalendarz rzymskokatolicki i miejsce na notatki. Dalej działy: hodowla, żywienie, produkcja pasz, weterynaria, mleczarstwo, zbyt produktów gospodarstwa hodowlanego, informacje nt. organizacji i czasopism rolniczych. Ostatni dział: „księgowość oborowa” z rejestrem działalności hodowlanej.

KALENDARZE PRZETWÓRSTWA PRODUKTÓW ROLNICZYCH

1. „Kalendarz Techniczny dla Gorzelni i Zakładów Rektyfikacyjnych na kampanię 1900-1901” z 120 drzeworytami w tekście i kolorową tablicą, R. 10, nakładem Warszawskiej Stacji Doświadczalnej dla przemysłu gorzelniczego i piwowarskiego.

Kalendarium zaczyna się 1 lipca 1900 r, co odpowiada dacie 18 czerwca wg kalendarza juliańskiego, czego niezwłocznie dowiadujemy się, gdyż jednostronnicowy miesięczny układ kalendarium podzielony jest na część w języku rosyjskim i część w języku polskim, ponadto wymienione są święta wyznania mojżeszowego. Kalendarium kończy się 31 grudnia 1901 roku i odpowiednio 18 grudnia wedle rachuby rosyjskiej. Od wydawcy dowiadujemy się, że istniała prawie trzyletnia przerwa w wydawnictwie, gdyż były bardzo duże koszty ze strony wydawnictwa. Na prawie 700 stronach formatu 16° znajdujemy m.in. bardzo bogaty zasób wiadomości w zakresie teoretycznych podstaw przemian materiałów w trakcie przeróbki gorzelniczej, praktyczne opisanie wszystkich faz przerobu, metody oczyszczania spirytusu itp.

2. „Kalendarz Poradnik Młynarski” na rok 1926 i 1927, nakładem Księgarńi J. Idzikowskiego w Bydgoszczy, 528 s. w 16° z 35 wizerunkami.

Stanowi podręcznik, a nie tylko specjalny poradnik młynarski. Zawiera wielostronne wiadomości z różnorodnych dziedzin wiedzy ludzkiej. W pierwszej części zawarto kalendarz na rok 1926 i notatki młynarza na każdy miesiąc. Na koniec roku wymienione są święta wyznania: ewangelickiego, grecko-katolickiego, prawosławnego, mahometańskiego, mojżeszowego oraz święta narodowe Pol-

ski. W dalszej kolejności posiada kalendarium na 1927 rok w podobnym układzie jak wyżej, a następnie wiadomości o Polsce i świecie, zagadnienia prawne i inne nauki. Część druga to wszelkie informacje o młynarstwie, począwszy od historii powstania i rozwoju młynarstwa do typowo roboczych spraw związanych z młynarstwem (ok. 400 stron).

3. „Kalendarz Mleczarski na rok 1936”, R.6, Wydawnictwo Związku Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich w Warszawie.

Kalendarium miesięczne z zaleceniami w pracy mleczarskiej. Następnie kalendarz terminowy w układzie tygodniowym na stronie i miejscem na notatki. Kolejno dział techniczny i m.in. tabele pomocnicze składu chemicznego mleka, maślanki, serwatki, sera i przepisy praktyczne oraz jajczarstwo i serowarstwo, następnie dane statystyczne i różne informacje. Jako dodatek w kieszonce - „Tablice psychometryczne”.

4. „Kalendarz Mleczarsko-Jajczarski na rok 1947”, R. 11, Związek Gospodarczy Spółdzielni R.P. Dział Wydawnictw-Warszawa.

Małe kalendarium i kalendarz stały na lata 1801-1980 oraz tygodniowe kalendarium z miejscem na notatki i zalecenia do pracy. Poza kalendarium - notatnik wydatków. W dziale ogólnym zawarto informacje o Spółdzielniach RP, dalej fachowe informacje o mleczarstwie. Następnie: dział drobiu i jaj. Jak wynika ze słowa wstępnego dążeniem Redakcji było stworzenie podręcznego doradcy dla technicznego kierownika zakładu mleczarsko-jajczarskiego i innych zainteresowanych techniką mleczarsko-jajczarską.

Rocznik 1948 zredagowano w podobnym układzie z poszerzonymi wiadomościami dla pozostałych pracowników zakładów jajczarskich i mleczarzy, aby jednak nie powtarzać już zamieszczonych, a nadal aktualnych zagadnień, Redakcja ogranicza się do podania, gdzie można te zagadnienia znaleźć.

KALENDARZE LEŚNE

1. „Kalendarz Leśny Informacyjny – 1926”, Wydawnictwo Oddziału Wileńskiego Związku Zawodowego Leśników w Rzeczypospolitej. R. 1. Pozostałe roczniki w zbiorach to: 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1935, 1937, 1939 i 1948.

Zawierają obok kalendarium wskazówki na poszczególne miesiące dla leśników, bartników, myśliwych, rybaków, ogrodników i rolników oraz informacje statystyczne, obejmujące dane statystyczne o wszechświecie, ze szczególnym uwzględnieniem Polski, ponadto ciekawy dział literacki. Kilka egzemplarzy posiada elegancką oprawę z pozłacanymi napisami, bogato ilustrowaną.

Kalendarz z 1948 roku jest kontynuacją wcześniejszych kalendarzy leśnych, jednakże - co jest oczywiste - nie mógł być wydany przez wydawnictwo oddziału Wileńskiego, lecz Spółdzielnię „Las”.

KALENDARZE MYŚLIWSKIE

1. „Kalendarz myśliwski ilustrowany na 1901 rok”, wydany nakładem i pod redakcją „Łowcy Polskiego”, Warszawa, Skład Główny w Księgarni Konstantego Treptego.

Kalendarze te zawierają informacje dla myśliwych, przepisy z zakresu

polowania w guberniach Królestwa Polskiego, krótki rys hodowli zwierzyny i jej karmienia, urządzenie i prowadzenie nagonek, kilka słów o broni śrutowej, opis wyźłów angielskich Augusta Sztolcmana, w kalendarzu zamieszczono opowiadanie Bolesława z Czorsztyna „Stary myśliwy” oraz obszerną Kronikę Myśliwską. Biblioteka AR posiada również kalendarz z 1902 roku.

2. „Kalendarz Myśliwski Informator na rok 1923”, R.1 - Antoniego I. Płonkiewicza. Na pierwszych stronach zamieszczono reklamy firm, następnie porady dotyczące polowania, wskazówki, jak nabywać strzelby myśliwskie i inne akcesoria do polowania, jak zachowywać się na polowaniach zbiorowych, przygotować jedzenie, odpowiednie obuwie, noclegi w polu albo w lesie. Zamieszczono opis połowu ryb i raków, wiadomości nt. leczenia psów oraz wiele innych ciekawostek i niezbędnych rad i recept dla myśliwych. Na ostatnich stronach kalendarza odnajdujemy apteczkę, tablicę zabitej zwierzyny, przepisy o ochronie zwierzyny, także kalendarium i notatnik. Kalendarz nie zawiera zdjęć i rysunków.

3. „Kalendarz Myśliwski” na 1928 rok i 1929 zostały opracowane pod redakcją Juliana Ejsmonda, a wydrukowane w Drukarni Piotra Pyz i S – ka.

W kalendarzu na 1928 rok na pierwszej stronie zamieszczono zdjęcie Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego na polowaniu reprezentacyjnym w lasach Komory Cieszyńskiej. Następna strona zawiera wiersz Juliana Ejsmonda „Pochwała puszczy”: „Puszczu! Twojego serca głębia tajemnicza pełna jest cudów, jako wiersze Mickiewicza...Kolumnami drzew nieba sięgająca pował, Puszczu, świątynio, którą sam Bóg wybudował!”⁶.

Kalendarz myśliwski składa się z części ogólnej i części fachowej. W pierwszej części podano godziny wschodu i zachodu słońca oraz fazy księżyca, imienniny. Jest też miejsce na notatki. W części ogólnej zamieszczono w każdym miesiącu trzy obszerne informacje dotyczące życia zwierząt, podpowiedzi na jakie ptaki i zwierzynę można polować oraz rodzaje łowów, a także krótki wierszyk o tematyce myśliwskiej. W dziale fachowym zawarte są szczegółowe porady hodowlane na rok myśliwski, porady dla bażantarników oraz prawo łowieckie tj. rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1927 roku „O prawie łowieckim”, regulaminy i statuty stowarzyszeń łowieckich, wzory regulaminów polowań. Część fachowa to interesujące artykuły, pierwsza pomoc w nieszczęśliwych wypadkach na polowaniach, porady przy preparowaniu ptaków oraz rady dla szkolących psy myśliwskie. Kolejną ciekawostką są wskazówki przy urządzeniu strzelnicy, konserwacja broni oraz wzór dziennika myśliwskiego. W kalendarzu myśliwskim są opowiadania z cyklu „Łowy Królewskie” ozdobione reprodukcjami malarskimi m.in. „Łowy Sokole” Juliusza Kossaka, zdjęcia zwierzyny łowieckiej oraz wieńców jeleni. Jest też miejsce na reklamy firm i czasopism.

Na pierwszej stronie kalendarza z 1929 roku zamieszczono zdjęcie myśliwego J. Wiczobyrowskiego i przytoczono jego słowa; „Prawdziwemu łowcy nie tyle zależy na upolowaniu zwierza ile na polowaniu samemu, na stykaniu się z pięknem natury i napawaniu się przyrodą wśród łąk, pól i lasów zwłaszcza w blasku słońca i błękitnie nieba”⁷. Nowością w kalendarzu na 1929 rok jest staty-

---

⁶ „Kalendarz Myśliwski na 1928 rok” Warszawa 1928 s. 5.

⁷ „Kalendarz Myśliwski na 1929 rok” Warszawa [1928] s. 3

styka zwierzyny w lasach Państwowych Rzeczypospolitej Polskiej – bardzo dokładna informacja rozrysowana na mapach poglądowych.

Kalendarz na rok 1930 wydany został pod zmienionym tytułem „Poradnik Kalendarz Myśliwski” pod redakcją Juliana Ejsmonda (R. 3), Warszawa.

Kalendarz rozpoczyna „Bajka Poleska” Juliana Ejsmonda. Następnie w każdym miesiącu zawarte są opisy z życia zwierzyny, terminarze polowań na różną zwierzynę, rodzaje łowów. Kalendarz zawiera „Prawo Łowieckie”. Ponadto zdjęcia, opisy hodowli zwierząt, dużą ilość opisów związanych z myślistwem oraz ogrody zoologiczne w Polsce wraz ze zdjęciami. Nie brakuje tu również reklam.

4. „Kalendarz Myśliwski na 1932 rok” i kolejne roczniki: 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, wydane nakładem Polskiego Związku Stowarzyszeń Łowieckich w Warszawie.

Uwagę przyciąga, twarda oprawa ciemnozielona i brązowa w roczniku 1937 ze złotymi nadrukami rysunków zwierząt i ptactwa, bardzo trwała i praktyczna. Układ graficzny kalendarzy jest powielany corocznie, dodawane są do poszczególnych roczników nowe ciekawostki, związane z polowaniami. Wymienione roczniki zawierają: kalendarium, tabele czasów, organizację polowań, dział hodowlany i przyrodniczy, informacje o przechowywaniu i transporcie zwierzyny, przepisy organizacyjne i informacje prawne oraz reklamy. W kalendarzach nie ma zdjęć, możemy napotkać jedynie delikatne rysunki ptactwa i zwierząt. Zwracają uwagę nuty do pobudek i sygnałów myśliwskich.

5. „Kalendarz Myśliwski na rok 1948”, wydany pod redakcją Mieczysława Mniszek – Tchorznickiego, Warszawa 1948 – nakładem Spółdzielni „Jedność Łowiecka”.

Posiada standardową okładkę bez wzornictwa. Układ graficzny i literacki kalendarza: kalendarium, Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1927 r. „O prawie łowieckim”, Kodeks Karny i postanowienia karne prawa łowieckiego, Rozporządzenie Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 14 maja 1947 r. „O ochronie niektórych zwierząt łownych”, znajdziemy tu różne Regulaminy, wzory Statutów Stowarzyszeń Łowieckich, wzory umów na dzierżawę polowania, normy ładunków śrutowych, przeczytać możemy również o etyce myśliwskiej, walce z kłusownictwem i wiele innych przepisów oraz porad dla myśliwych.

Kalendarz ten charakteryzuje się mnogością przepisów prawnych oraz regulaminów.

POZOSTAŁE KALENDARZE

1. „Kalendarz Lekarsko-Weterynaryjny 1938-1939”, R. 4-5, wydawca Towarzystwo Przemysłu Chemiczno-Farmaceutycznego d. Magister Kławe S.A. Warszawa.

Pominięto kalendarium, są miejsca na wpis: danych osobistych, ważniejszych telefonów i adresów. Jest kalendarz „ciążarności”: koni, krów, owiec, świń i suk, polegający na ustaleniu przewidywanego dnia porodu. Ponadto różne ogólne wiadomości fachowe, szczegółowe zasady szczepień, omówienie preparatów chemiczno-farmaceutycznych i hormonalnych.

2. „Kalendarz Lekarza Weterynaryjnego na 1947 rok”, Weterynaryjna Spółdzielnia Wydawnicza, Lublin-Warszawa.

Jest pracą zbiorową, uwzględniającą wszystkie zagadnienia, które mogą zainteresować lekarzy weterynaryjnych. Kalendarium posiada miejsce na comiesięczne notatki.

3. „Kalendarz Obserwatora Fenologicznego na rok 1947”, Wydawnictwo Ministerstwa Komunikacji, Państwowy Instytut Hydrologiczno-Meteorologiczny.

Kalendarzyk przeznaczony jest w pierwszym rzędzie do użytku korespondentów fenologicznych i zawiera poza kalendarium miejsce do notowań wyników obserwacji fenologicznych. Dalej przedstawione są arkusze obserwacyjne, które po uzupełnieniu należy przesłać bez opłaty pocztowej do P.I.H.M i w końcu spis odmian roślin rolniczych, przeznaczonych do obserwacji oraz uwagi o prowadzonych spostrzeżeniach.

Przedstawiona kolekcja kalendarzy eksponuje szczególnie tytuły, roczniki i instytucje sprawcze kalendarzy zgromadzonych w Bibliotece Głównej Akademii Rolniczej w Lublinie. Inne aspekty kalendarzy wymagają oddzielnego opracowania, ponieważ kalendarze to godny materiał badawczy dla bibliotekarzy.

Bibliografia (wybór):

Gorczyńska M. *Popularyzacja wiedzy w polskich kalendarzach okresu Oświecenia (1737-1821)*. Lublin 1999

Taž. *Prognozy pogody w kalendarzach z okresu Oświecenia*. „Folia Bibliologica” 1992/1993 s.13-26.

Jazdon A. *Kalendarze poznańskie okresu zaborów*. „Biblioteka” 2001 nr 5 s. 55-77.

Nowogrodzka M. *Kalendarze lubelskie z lat 1918-1939*. Lublin 1992 (maszynopis).

Pietrzekiewicz I. *Dziewiętnastowieczne kalendarze dla dam, pań i gospodyń w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Czartoryskich i Biblioteki Polskiej Akademii Nauk*. W: *Literatura, prasa, biblioteka*. Pod red. J.Szockiego i K. Woźniakowskiego. Kraków 1997 s.297-305.

Polska Bibliografia Bibliologiczna (1997-

Skrzypkowska J. Polskie kalendarze XIX-wieczne w zbiorach Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy Biblioteki Głównej. Warszawa 1998.

Słomianowska E. *Kalendarze w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*. „Wydawca” 2002 [nr]6 s. 42-43, 45.

Taž. *Z kalendarzem przez wieki*. „Wydawca” 1999 [nr]12 s. 43-44, 46.

Wójcik E. *Kalendarze dwudziestolecia międzywojennego (dzieje, problemy literatury i kultury, bibliografia)*. Kraków 2000.